

PIOTR STANICKI
Gdańsk

SPOŁECZNE FORMY POBOŻNOŚCI LUDOWEJ NA KASZUBACH

WPROWADZENIE

W celu ubogacenia życia duchowego wiernych zaleca się nabożeństwa chrześcijańskiego ludu. Na Soborze Watykańskim II Ojcowie Kościoła określają ich zasadnicze pojmowanie teologiczne i duszpasterskie, stwierdzając: „Uwzględniając okresy liturgiczne, należy te nabożeństwa tak uporządkować, aby były zgodne ze świętą liturgią, z niej niejako wypływały i do niej wiernych prowadziły. Liturgia bowiem ze swej natury je przewyższa”¹.

W duchu zachowania znaczenia liturgii, która „jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała moc”², Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów kieruje naszą uwagę na konieczność utrzymania także innych form chrześcijańskiej pobożności ludowej, które zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II – stanowią isticie owocny wkład w życie Kościoła w zjednoczeniu z Chrystusem³.

Ta „ludowa pobożność, wyrażająca się w różnorodności form, jeśli jest autentyczna, wypływa z wiary i z tej racji winna być należycie ceniona i rozwijana. Objawiając się w najbardziej autentycznych postaciach, pobożność ludowa nie kwestionuje centralnej roli liturgii świętej, ale sprzyja rozwojowi wiary ludu, będąc jej naturalnym wyrazem, a także usposabia do celebracji świętych misterii”⁴, jak naucza Jan Paweł II w *Przesłaniu* do Sesji Plenarnej Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów.

Do tematu i rangi pobożności ludowej Jan Paweł II nawiązuje także w Liście apostolskim *Vicesimus quintus annus*, w którym mówi: „Nie można owej pobożności ludowej lekceważyć ani traktować jej z obojętnością czy pogardą, jest ona

¹ KL 13. Por. także: KKK 1675.

² KL 10.

³ Por. T. Sinka, *Zarys liturgiki*, Gościkowo–Paradyż 1988, s. 17.

⁴ *Przesłanie Ojca Świętego Jana Pawła II do Sesji Plenarnej KKBDS*, Castel Gandolfo, 21 września 2001, 4.

bogata w różnorodność wartości i już sama w sobie wyraża religijne nastawienie wobec Boga”⁵.

Stan chrześcijańskiej pobożności ludowej w różnych krajach i na podłożu różnych tradycji lokalnych jest bardzo zróżnicowany. I dobrze, wszak tak pięknie jest różnić się w wielości. Przejawy pobożności na Kaszubach z pewnością zasługują na dostrzeżenie i przybliżenie jako przykładu do naśladowania. Tym bardziej że w obecnym czasie można zauważyć zanik religijności – swoiste zeświecczenie społeczeństwa – szczególnie wśród młodego pokolenia – zanik zainteresowania pobożnością ludową, wynikający z ideologii sekularyzmu i agresywnej, wrogiej dla niej działalności „sekt”.

Pobożność ludowa na Kaszubach przejawia się w wielu aspektach, sytuacjach. Jednak najbardziej widoczny – zauważalny jest jej wymiar społeczny, wspólnotowy, czyli społeczne formy pobożności. I ten właśnie temat zostanie podjęty w niniejszym artykule. W tej sferze obserwujemy bardzo bogatą i specyficzną religijność ludności kaszubskiej.

Ukazany zostanie również bardzo rozwinięty ruch pielgrzymkowy na Kaszubach, któremu sprzyja mnogość sanktuariów, zwłaszcza maryjnych, m.in. druga co do wielkości w Polsce, przepięknie położona, Kalwaria Wejherowska, a także tak szczególna forma modlitwy i pobożności jak Kaszëbskô Pasjô.

SANKTUARIA KASZUBSKIE

Podstawowym elementem każdego kultu jest miejsce święte i jego odniesienie do terenów zamieszkałych przez ludzi – potencjalnych pielgrzymów oraz uczestników liturgii i nabożeństw odprawianych w sanktuariach⁶.

Jest to miejsce poświęcone Bogu, miejsce Jego szczególnej obecności, dlatego właśnie tam nawiązanie kontaktu z Bogiem, oddawanie Mu czci i wypraszenie łask jest szczególnie ułatwione. Z tego względu sanktuaria pełnią tak ważną rolę w religijności ludzi, szczególnie zaś ludności zamieszkującej terytorium, na którym znajduje się dane sanktuarium⁷.

Sanktuaria są zatem świadectwem pobożności i wdzięczności ludu za otrzymane dobrodziejstwa, są miejscami Bożej obecności oraz osobliwego wstawienia Matki Bożej, świętych i błogosławionych, ze względu na częste znaki miłosierdzia, jakie wierni w nich otrzymują. Są ośrodkami prowadzącymi lud do

⁵ Por. DOPLL 2, gdzie KKBDS nawiązuje do VQA 18.

⁶ Por. DOPLL 265, „Sanktuarium ma wyjątkowe zadanie kultyczne. Wierni udają się tam przede wszystkim w celu uczestniczenia w celebracjach liturgicznych i w odprawianych nabożeństwach”.

⁷ Por. W. Piwowski, *Socjologia religii*, Lublin 2000, s. 142–143. Por. także: DOPLL 263.

wzrastania w łasce, umacniania wiary i prowadzenia życia naśladowującego Chrystusa i jego miłosierdzie względem bliźnich⁸.

Poszczególne ośrodki pielgrzymkowe różnią się ze względu na siłę i zasięg oddziaływania na pątników. Także popularność ich jest zależna od wielu czynników takich, jak: historia sanktuarium, jakość posług duszpasterskich czy usytuowanie komunikacyjne.

Tak też jest na Pomorzu i na ziemi kaszubskiej. Należy wymienić te najważniejsze, jak Matka Boża z Dzieciątkiem, u stóp Wejherowskich Wzgórz Kalwaryjskich, które stało się ulubionym sanktuarium Męki Pańskiej okolicznej ludności⁹, a bliżej zostanie przedstawione w dalszej części tego artykułu.

Inne dobrze znane sanktuarium Męki Pańskiej znajduje się w miejscowości Wiele. Zostało ono wybudowane w latach 1915–1927 i jest to jedyne takie sanktuarium w diecezji pelplińskiej. Kalwarię Wielewską tworzą 23 obiekty, w tym 14 kaplic, 6 kompozycji rzeźbiarskich, święte schody, oryginalna ambona w kształcie łodzi z podniesionym żaglem oraz pustelnia. W kaplicach znajdują się rzeźby ze scenami ostatnich chwil życia Chrystusa¹⁰.

W Kościerzynie mieszczą się 2 sanktuaria maryjne. Matki Bożej Kościerskiej Królowej Rodzin, na prawach papieskich od 1998 r. i Matki Bożej Bolesnej – XV-wieczna pieta w kościele Sióstr Niepokalanek, ukoronowana została koronami papieskimi w 2002 r.¹¹.

Nie sposób opisać wszystkich miejsc kultu na Kaszubach w jednym artykule. Wszak wiele jest tam też kościółków w miastach i wsiach, które w miejscowym środowisku spełniają podobną funkcję jak sanktuaria, choć nie są kanonicznie zatwierdzone. Przedstawimy tylko te najpopularniejsze ośrodki wiary i pobożności ludu Bożego, społeczności kaszubskiej, a są nimi przede wszystkim wspomniana wcześniej Matka Boża Wejherowska – Matka Boża Uzdrawienia Chorych, Matka Boża Swarzewska – Królowa Polskiego Morza – Patronka Rybaków i Żeglarzy oraz Matka Boża Sianowska – Królowa Kaszub – Patronka pięknej i dobrej miłości¹².

Osobliwym miejscem jest Wejherowo, szczególnie z uwagi na przepięknie usytuowaną tam Kalwarię, potocznie nazywaną przez miejscową ludność Górkami.

⁸ Por. DOPLL 263.

⁹ Por. G.A. Kustosza, *Kult Matki Bożej z Dzieciątkiem u stóp Kalwarii w kościele Franciszkanów w Wejherowie*, w: *Kult Matki Bożej na Kaszubach i Pomorzu. Studia nad kulturą religijną Kaszubów i Pomorzan, Materiały z sympozjum mariologicznego w Wejherowie 17–18 maja 1999 r.*, pr. zbior. pod red. G.A. Kustosza, B.J. Sosińskiego, Wejherowo 1999, s. 55–56.

¹⁰ Oficjalna strona internetowa Katolickiej Agencji Informacyjnej, <http://www.dziedzictwo.ekai.pl/text.show?id=1837>.

¹¹ Por. J. Korcz, *Miejsca święte w Polsce łaskami i cudami słynące. Tom III*, Warszawa 2006, s. 210–218.

¹² Por. T. Gocłowski, *Homilia na rozpoczęcie sympozjum*, w: *Kult Matki Bożej na Kaszubach...*, pr. zbior. pod red. G.A. Kustosza, B.J. Sosińskiego, dz.cyt., s. 9.

Ze względu na swoją specyfikę i szczególną wagę dla Kaszubów to święte miejsce zostanie dokładnie nakreślone w dalszej części pracy.

KRÓLOWA POLSKIEGO MORZA – SANKTUARIUM SWARZEWSKIE

Historię pojawienia się figurki Matki Bożej w Swarzewie przedstawia kilka podań. Jedna wersja mówi, że rybacy pracujący na łowisku wydobyli figurkę z morza, a następnie przywieźli i umieścili ją w kapliczce przy studni w Swarzewie. Wedle drugiej legendy figurkę Matki Bożej znalazły kobiety piorące nad zatoką. Jeszcze inne podanie przywołuje historię żaglowca, płynącego do Gdańska, którego na wysokości Rozewia zaskoczył straszny sztorm. Załoga statku, nie mając już innego ratunku, modliła się o ocalenie przed okrętową figurką Matki Bożej z Dzieciątkiem. Błagania ich zostały wysłuchane, niebawem znaleźli się na lądzie. Statuetkę Wybawicielki, której zawdzięczali życie, ustawili na pamiątkę w pobliżu wiejskiej studzienki w Swarzewie. Tam też ludność miejscowa zobaczyła ją promieniającą. Jako że w Swarzewie nie było jeszcze wtedy kościoła, figurkę umieszczono pierwotnie w Helu. Przebywała tam aż do czasów reformacji. Kiedy w 1525 r. helska parafia przeszła na luteranizm, kult maryjny ustał. Legenda mówi, że innowiercy wrzucili figurę do morza, a ta popłynęła na powrót do Swarzewa, gdzie umieszczono ją w drewnianym wtedy kościele. Wynoszono ją jedynie w chwilach zagrożeń i chowano: dwukrotnie podczas wojen szwedzkich w 1626 i 1657 r., a w czasie II wojny światowej została ukryta – zakopana w ziemi. Gestapo odkryło miejsce jej przechowywania, ale na szczęście nie wywieziono jej do Rzeszy. Następnie trafiła do kościoła Trójcy Świętej w Wejherowie, gdzie była przechowywana na plebanii i wystawiana w święta i czasem w niedziele. Na Boże Narodzenie 1944 r. figura Matki Bożej Swarzewskiej wróciła na swoje miejsce w kościele swarzewskim i czczona jest tam po dzień dzisiejszy¹³. Sanktuarium Królowej Polskiego Morza położone nad Zatoką Pucką ma dwa odpusty – w niedzielę po 16 lipca i 8 września¹⁴.

KRÓLOWA KASZUB – SANKTUARIUM W SIANOWIE

W sanktuarium sianowskim, położonym w północnej części Szwajcarii Kaszubskiej, już od średniowiecza czczona jest Maryja z Dzieciątkiem w postaci niewielkiej gotyckiej figurki, wykonanej z drewna lipowego. Legenda głosi, iż figurkę otoczoną niebiańskim blaskiem znaleziono w krzaku paproci i zaniecono do kaplicy krzyżackiej w Mirachowie. Jednakże po trzykroć wracała w cudowny

¹³ Por. W. Drzeżdżon, *Z dziejów kościoła i parafii Świętego Michała Archaniola w Starzynie*, Pelplin 2006, s. 241–242.

¹⁴ Por. K.K. Czaplinski, *Sanktuaria w Polsce*, Katowice 1999, s. 102–103.

sposób do Sianowa. Odczytano to za znak Boży i pobudowano jej tam świątynię. Słynie z wielu cudów i płynących łask na tym miejscu. Sama zaś figura dwukrotnie ocalała cudownie z pożaru świątyni. W 1966 r., na mocy dekretu papieża Pawła VI, Pani Sianowska ukoronowana została koronami papieskimi. Na wiosnę 2002 r. dokonano w świątyni w Sianowie świętokradztwa, między innymi skradziono pozłacane insygnia władzy królewskiej. Jeszcze tego samego roku, 21 lipca – podczas szkaplerznego odpustu sianowskiego, odbyła się rekoronacja¹⁵. Drugi odpust odbywa się tam w uroczystość Matki Bożej Siewnej. Królowa Kaszub jest szczególnie patronką młodzieży¹⁶. Mówi się, że aby szczęśliwie zawrzeć związek małżeński, należy po trzykroć odbyć pielgrzymkę do Pani Sianowskiej. Stąd też bierze się Jej inny tytuł – Matka Boża Pięknej i Dobrej Miłości.

RUCH PIELGRZYMKOWY NA TERENIE KASZUB

Wyrazem pobożności ludowej, związanej ściśle i bezpośrednio z sanktuarium jest pielgrzymka – społeczna forma religijności¹⁷.

Pielgrzymka jest najczęściej zbiorową (czasami jednak także i indywidualną) podróżą o charakterze religijnym do miejsc świętych, słynących z łask Bożych, w celu osiągnięcia celów religijno-moralnych¹⁸.

Duchowość pielgrzymki określa 6 podstawowych wymiarów pielgrzymowania. Przede wszystkim jest to *wymiar eschatologiczny*, droga do sanktuarium, to obraz drogi do królestwa niebieskiego. Pielgrzym, przebywając tę drogę, uświadamia sobie najpierw własny grzech aż do ostatecznego osiągnięcia zupełnej wolności od niego. *Wymiar pokutny* związany jest z *wymiarem świątecznym* pielgrzymowania, które jest odstępstwem od codzienności, czasem szczególnie nasilającego się braterstwa i miłości względem bliźniego. Zrozumiały jest *wymiar kultyczny*, bo przecież pielgrzymka to akt kultu. Pielgrzymuje się po to, żeby spotkać się z Bogiem i zmanifestować wiarę w Niego. Oddać Mu cześć i prosić o łaski, czy też dziękować za otrzymane. Pielgrzymi stają się w swej wędrówce głosicielami Chrystusa. I tutaj przejawia się *wymiar apostołski* pielgrzymowania. Wreszcie *wymiar wspólnototwórczy*, jednakże nie rozumiany jedynie przez przebywanie we wspólnocie z braćmi i siostrami – innymi pątnikami, ale także i

¹⁵ Por. tamże, s. 94–95.

¹⁶ Por. J. Belgrau, *Wśród dolin i wzgórz. Sianowo. Dzieje parafii i sanktuarium*, Sianowo–Kraków 2003, s. 5–6. Por. tamże, s. 127–138.

¹⁷ Por. DOPLL 279, „Pielgrzymka, powszechna forma religijności, jest typowym wyrazem religijności ludowej, ściśle związanej z sanktuarium, którego istnienie stanowi element konieczny. Pielgrzym potrzebuje sanktuarium, a sanktuarium potrzebuje pielgrzymy”.

¹⁸ Por. W. Piwowski, dz.cyt., s. 146.

przede wszystkim – z Jezusem, który kroczy wraz z pielgrzymem. Pątnik jest ciągle w łączności z Nim w tej nabożnej podróży¹⁹.

Udział w pielgrzymce prowadzi do pogłębienia świadomości religijnej i do doznań religijnych, przeżyć związanych z pobytem w ośrodku pielgrzymkowym. Nade wszystko wpływ pielgrzymki odbija się na sprawowaniu praktyk religijnych przez pątników. Następuje zwiększenie systematyczności udziału we mszy św., poszerzenie zakresu tych praktyk, jak i intensywność uczestnictwa w nich²⁰.

Pielgrzymki odgrywają ważną rolę w religijności ludzi. Ożywiają wiarę, uświadamiają podstawowe wartości, jednoczą wierzących.

Wśród ludności kaszubskiej, pielgrzymki są żywym pomnikiem ich pobożności. Ruch pielgrzymkowy jest czynnikiem wzmagającym ich więzi wspólnoty religijnej. Na terenie Kaszub jest on bardzo rozwinięty i ma specyficzne dla tego terenu aspekty. Te niezwykle, regionalne pielgrzymki kończące się często festynami, jarmarkami, tworzą specyficzną atmosferę.

Najstarsze pielgrzymki związane są z Kalwarią Wejherowską. Ze względu na specyfikę i wyjątkowość tego miejsca Jerozolima Kaszubska przedstawiona zostanie w następnym punkcie.

W tradycję kaszubską wrosły już pielgrzymki do tronu Swarzewskiej Pani, Królowej Polskiego Morza. Stały się one naturalnym rytmem życia religijnego Kaszub. Integrują rybaków i rolników. Są okazją i świadectwem tworzenia wspólnoty wiary. Pielgrzymki z okolicznych, nieraz bardzo odległych wsi, przybywają do Swarzewa na dwa letnie, maryjne odpusty. Na święto Matki Bożej Szkaplerznej – w pierwszą niedzielę po 16 lipca – gromadzą się głównie ludzie morza. A na święto Matki Bożej Siewnej (drugi odpust w Swarzewie) Kaszubi łądowi szukają pomocy u swojej Orędowniczki.

Był czas, że nawet z odległej Kościerzyny przybywały grupy pątnicze do stóp Bożej Matki. Najdawniejsza zaś jest prawdopodobnie pielgrzymka z puckiej fary²¹. Historia pielgrzymek swarzewskich została udokumentowana już w XVII w. na obrazie tablicowym, przedstawiającym na tle mapy zakola Zatoki Puckiej i miotanego burzą Bałtyku, historię cudownej figury. Zaznaczone są miejsca pobytu rzeźby i grupy procesyjne zmierzające do ostatniego miejsca tronowania Kaszubskiej Pani. To interesujące dzieło jest świadectwem już wtedy rozwiniętego żywego ruchu pielgrzymkowego na Kaszubach.

Sanktuarium w ostatnim czasie znacznie rozbudowało swoją bazę lokalową, otwiera się na wciąż rozwijający się ruch pielgrzymkowy, a także turystyczny. Miejsce to stwarza szansę poszukiwania wartości ponadczasowych w refleksji nad sobą i światem, w zadumie przed cudowną figurą Matki Boga.

¹⁹ Por. DOPLL 286.

²⁰ Por. W. Piwowarski, dz.cyt., s. 151.

²¹ Por. J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, Gdynia 1992, s. 75.

Podobne do Swarzewskiego pod względem przybywających pielgrzymek jest sanktuarium w Sianowie. W te same święta obchodzone są w nich odpusty. I tak jak do Królowej Polskiego Morza, więcej pielgrzymek wybiera się na początku września, a do Królowej Kaszub przybywa kilkanaście tysięcy pielgrzymów w lipcu.

Cudowna figura Matki Boskiej Sianowskiej od sześciu stuleci przyjmuje hołd i cześć w malowniczo położonym kościółku. Figurka umieszczona jest w głównym ołtarzu. Witana i żegnana jest przez klęczących wiernych specjalnymi pieśniami²².

Maryja Sianowska szczególnie czczona jest jako patronka młodzieży przedślubnej. Co roku przybywają z różnych stron do sanktuarium absolwenci szkół podstawowych i średnich oraz grupy oazowe. Świadectwem niezliczonych łask doznanych przed Jej obliczem są liczne wota zdobiące Jej tron.

Odpust Matki Bożej Szkaplerznej rozpoczyna się już w sobotę przed południem uroczystą mszą odpustową. Po południu odbywa się spowiedź wiernych. Nieliczne pary zakochanych dostępują łaski zawarcia sakramentu małżeństwa, w tym jakże wyjątkowym miejscu i czasie. Po godz. 18⁰⁰ odprawiana jest kolejna uroczysta msza św., a o godz. 22⁰⁰ Droga Krzyżowa. O północy zaś celebrowana jest uroczysta pasterka maryjna, a po jej skończeniu do rana trwa czuwanie przed obliczem Królowej Kaszub. O świcie odmawiany jest Różaniec i śpiewane są Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny. O godz. 5⁰⁰ sprawowana jest pierwsza msza św. Suma pontyfikalna, odprawiana jest przy ołtarzu połowym²³ (ze względu na bardzo dużą liczbę uczestników), poprzedzona procesją eucharystyczną. Po mszy św. następuje błogosławieństwo Najświętszym Sakramentem czterech stron świata, poświęcenie pamiątek i pożegnanie pątników²⁴.

W ostatnich latach kult ku czci Matki Boskiej Sianowskiej nieustannie wzrasta. Dużą rolę odgrywa w tym piękne położenie sanktuarium, walory naturalne, piękno krajobrazu i dziewicza przyroda, które pomagają w zbliżeniu do Boga i Jego Najświętszej Matki.

Kolejnym miejscem, do którego podążają pielgrzymki na terenie Kaszub, jest Piaśnica. Miejscowość ta położona jest niedaleko Wejherowa, około 10 km na północ. Znajduje się tam największy na Pomorzu Gdańskim cmentarz Polaków z czasów II wojny światowej. Od października 1939 do kwietnia 1940 r. w lasach koło Piaśnicy oprócz inteligencji z Kaszub, hitlerowcy wymordowali jeszcze Polaków zamieszkałych na tym terenie i Niemców działających przeciwko hitleryzmowi, w sumie około 12 000 osób. Lasy Piaśnickie stały się sanktuarium narodowo-kościelnym archidiecezji gdańskiej. Ten największy na Pomorzu cmentarz, w większości bezimiennych ofiar II wojny światowej, jest nazywany często –

²² Najczęściej słowami *Kaszëbskô Królewô*, gdzie w refrenie zamiast *Kaszëbskô nasza Matinko...* wierni wtedy śpiewają *Siunöwskô nasza Matinko...* Tekst tej pieśni można znaleźć np. w książeczce *Kaszubska Pielgrzymka. Śpiewnik*, wydanym pod redakcją J. Perszona, Puck 2002.

²³ Por. E. Pryczkowski, *Królowa Kaszub. Sianowo*, Banino 2002, s. 17.

²⁴ Por. J. Belgrau, dz.cyt., s. 137–138.

Golgotą Kaszubską. Pielgrzymka do Piaśnicy odbywa się co roku 11 listopada, w dniu Narodowego Święta Niepodległości, na które licznie przybywają wierni²⁵.

Nieodłącznym elementem życia człowieka wierzącego jest uczestniczenie w sprawowanym kulcie religijnym według ustalonych reguł. W zależności od grup etnicznych, ich historii i kultury, kult ten może przybierać różne, specyficzne dla danej wspólnoty formy. Kaszubi mają swoją, niepowtarzalną w skali kraju pielgrzymkę. Albowiem w dniu odpustu świętych Apostołów Piotra i Pawła kaszubszy rybacy płyną łodziami wodami Zatoki Puckiej z Kuźnicy aż do Pucka, aby wziąć udział we mszy św. oraz uroczystościach w puckiej farze. Kościół farny jest najstarszym i najszacowniejszym obiektem zabytkowym w tym mieście. Niektóre dolne partie uważa się, że pochodzą z XIII w. Pielgrzymowanie kutrami z Półwyspu Helskiego do Swarzewa, czy też puckiej fary ma długą tradycję, sięgającą 1217 r. Wtedy nadano Puckowi przywilej odbywania jarmarków w dniu patronów parafii. Wspomnieć należy, że półwysep przez długi czas był szeregiem wysepek i dotarcie do Pucka mogło się odbyć jedynie za pomocą łodzi rybackich. Pielgrzymka ta nie była tak samo mocno propagowana w każdym okresie historii. Jednak odkąd w 1981 r. reaktywowano pielgrzymowanie łodziami rybackimi do Pucka, to teraz już co roku 29 czerwca paradnie ustrojone kutry wypływają z portu w Kuźnicy na odpust Świętych Apostołów Piotra i Pawła.

Warto także przypomnieć jeszcze jedną formę pobożności ludowej wyrażającą się w pielgrzymowaniu łodziami rybackimi. Jest nią pielgrzymka na odpust św. Anny, z Nadola do Żarnowca²⁶.

Pielgrzymka łodziami rybackimi przez Jezioro Żarnowieckie odbywa się 26 lipca. Rejs–pielgrzymka zaczyna się we wsi Nadole i kończy na przystani w Lubkowie. Tutaj pątnicy rozpoczynają następny etap swojej wędrówki, tym razem już pieszy. Ze śpiewem na ustach, udają się do kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Panny Maryi, usytuowanego w Żarnowcu – w kompleksie klasztorным Zakonu Sióstr Benedyktynek. Tam odbywają się uroczystości odpustowe. Po modlitwach uczestnicy płyną do Nadola, aby tam zakończyć dzień wspólną zabawą taneczną.

Nie sposób nie wspomnieć w tym miejscu o jedynym wydarzeniu w historii Pomorza. 5 czerwca 1999 r. wyruszyła drogą morską pielgrzymka Kaszubów na spotkanie z Janem Pawłem II w Sopocie. Po wypłynięciu z portu w Jastarni uformowany został na wodach Małego Morza wielki krzyż. Połączył on rybaków z Półwyspu Helskiego, Władysławowa, Pucka, Rewy, Mostów i Gdyni. Pielgrzymi wysiedli na ląd przy sopockim mołu i podążyli na spotkanie z Ojcem Świętym. W tym wielkim wydarzeniu – jedynej takiej pielgrzymce – wzięło udział ponad 80 kutrów i łodzi rybackich, a na nich około 1000 pątników²⁷.

²⁵ Por. W. Drzeżdżon, dz.cyt., s. 242.

²⁶ Ta druga pielgrzymka również odbywa się na terenie Kaszub.

²⁷ Por. E. Pryczkowski, *Bòże pòmagòj. Jan Paweł II do Kaszubów*, Banino–Pelplin 2005, s. 85–88. Ten nadzwyczajny rejs pątniczy po dziś dzień z wielkim entuzjazmem i dumą wspominają szczególnie jego czynni uczestnicy, np. opiekun kierujący całym przedsięwzięciem ks. Sławomir

Można powiedzieć, że wyczyn ten został rychło nagrodzony. W zakończeniu mszy świętej Jan Paweł II zwrócił się do Kaszubów tymi słowy: „Pozdrawiam Kaszubów, lud kaszubski, odwiecznych gospodarzy tej ziemi. Do was przemawiałem w Gdyni w czerwcu 1987 r. Pragnę was jeszcze zachęcić, abyście nadal strzegli swojej tożsamości, pielęgnując więzi rodzinne, pogłębiając znajomość swojego języka i starając się przekazać swą bogatą tradycję kaszubską młodemu pokoleniu. Trzymajcie z Bogiem zawsze”²⁸.

To rybackie pielgrzymowanie było hołdem złożonym Janowi Pawłowi II, a także manifestacją wiary rodzin rybackich, ich związku z Bogiem, jak i odrębnej tożsamości, w której religijność jest naturalnym oddechem ludu kaszubskiego.

Oprócz pielgrzymek Kaszubów do licznych sanktuariów w obrębie ich ziemi ojcowskiej, ten zacny lud pielgrzymuje także dalej, a nawet bardzo daleko. Prawdziwą ozdobą pobożności kaszubskiej jest Piesza Pielgrzymka Kaszubska na Jasną Górę.

W latach siedemdziesiątych mieszkańcy Pomorza, wędrowali do Częstochowy głównie z Pielgrzymką Warszawską. W 1979 r. zorganizowano odrębną Pielgrzymkę Pomorską, która wyruszyła z Torunia. Przyciągała ona setki młodych Kaszubów²⁹.

Żeby uczcić 600-lecie obecności ikony Matki Bożej na Jasnej Górze, ks. Zygmunt Trella podjął się zorganizowania Pielgrzymki Kaszubskiej ze Swarzewa. I tak w 1982 r. Kaszubi powędrowali na liczącą około 600 km pielgrzymkę do tronu Pani Jasnogórskiej. I od tej pory Kaszubi idą już co roku do Częstochowy, na święto Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (15 sierpnia)³⁰.

Czcząc w sposób szczególny Rok Jubileuszowy, Kaszubi postanowili połączyć „morskie kresy Polski” z Królową Narodu Polskiego i od 2000 r. pielgrzymują ku Jasnej Górze aż z Helu. Tym samym Kaszubska Pielgrzymka stała się najdłuższą pielgrzymką pieszą do Częstochowy w Polsce.

Do dalszych inicjatyw pielgrzymkowych zaliczyć należy wydanie w 2002 r., przez parafię rzymskokatolicką Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Pucku,

Drzeżdżon – ówczesny wikariusz parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Jastarni, który płynął na pierwszym – dowodzącym kutrze, tak odgrzewa tamte chwile: „Wszystkie kutry płynące z Jastarni do Sopotu, na spotkanie z Ojcem Świętym, były przyozdobione kwiatami oraz emblematami religijnymi. Na każdym był krzyż albo obraz Matki Najświętszej. Rybacy na łodziach zaś ubrani byli w regionalne stroje kaszubskie. Płynące po zatoce kutry tworzyły kształt krzyża. Dzięki tej pobożnej, inicjatywie Papież zwrócił na nas uwagę, a tym samym dostrzegł wszystkich Kaszubów. Wzniosłym i pięknym momentem było, kiedy podczas mszy świętej Jan Paweł II skierował swoje słowa właśnie do Kaszubów”.

²⁸ Por. J. Perszon, *Na brzegu życia i śmierci. Zwyczaje, obrzędy oraz wierzenia pogrzebowe i zaduszkowe na Kaszubach*, Pelplin 1999, s. 5. Por. także: E. Pryczkowski, dz.cyt., s. 17.

²⁹ Por. *Kaszëbskô pielgrzymka. Jubileusz 25-lecia Pielgrzymki Kaszubskiej*, album pamiątkowy red. J. Perszona, Banino 2006, s. 11–12.

³⁰ Por. W. Drzeżdżon, dz.cyt., s. 242–244.

własnego śpiewnika pielgrzymkowego³¹. Pomaga on w wychwalaniu Pana w śpiewie, a także poza czasem pielgrzymowania w rodzinnych parafiach pątników.

W 2006 r. zbiegły się trzy historyczne rocznice. Przypadła XXV Jubileuszowa Pielgrzymka Kaszubska, obchody pięćdziesięciolecia Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego oraz 105. rocznica postawienia krzyża na Giewoncie. Aby uczcić srebrny jubileusz Pielgrzymki i wypełnić prorocze, jak się okazało słowa Jana Pawła II, wypowiedziane w 1997 r. pod Wielką Krokwią w Zakopanem: „Rzec można, iż ten jubileuszowy krzyż patrzy w stronę Zakopanego i Krakowa, i dalej: w kierunku Warszawy i Gdańska. Ogarnia całą naszą ziemię od Tatr po Bałtyk. [...] Ten krzyż patrzy na całą Polskę, od Tatr aż do Bałtyku, i ten krzyż mówi całej Polsce: *Sursum corda* – W górę serca! Trzeba, ażeby cała Polska, od Bałtyku aż po Tatry, patrząc w stronę krzyża na Giewoncie, słyszała i powtarzała: *Sursum corda* – W górę serca! Amen”³². Kaszubi powędrowali z Helu, przez Swarzewo, Sianowo, Licheń do Jasnej Góry, jak co roku... Ale tym razem i dalej, aż pod krzyż na Giewoncie³³!

Był to „przejaw wytrwałej wiary”, jak napisał arcybiskup Tadeusz Gocłowski metropolita gdański w liście do pielgrzymów Jubileuszowej Pielgrzymki 19 sierpnia 2006 r.³⁴. Jest to kolejny przykład ogromnej i pięknej pobożności Kaszubów, która na Giewoncie bynajmniej się nie kończy... Otóż na kolejny – perłowy już jubileusz, czyli XXX Pieszą Pielgrzymkę Kaszubską planowane jest wydłużenie trasy nie tylko na Giewont – nawiedzając między innymi sanktuarium Matki Bożej Ludźmierskiej – Gaźdżiny Podhala, czy też Matki Bożej Fatimskiej na Krzeptówkach w Zakopanem. Lecz kresem pątniczej drogi będzie sanktuarium Mariánská hora w Lewoczy na Słowacji. Organizatorzy już dziś zapraszają na te wyjątkowe pobożne, pątnicze rekolekcje w drodze. Jak widać religijność Kaszubów nie zna granic...

KALWARIA WEJHEROWSKA – KASZUBSKA JEROZOLIMA

Powstanie Kalwarii wiąże się z osobą jej fundatora – Jakuba Wejhera, który jest także założycielem miasta.

W 1634 r., przy oblężeniu zamku Biała na Białorusi, Jakub został przysypany gruzami i groziła mu pewna śmierć. Ślubował wtedy, że jeśli Bóg zachowa go przy życiu, zbuduje kościół na chwałę Trójcy Świętej i św. Franciszka. Wyszedł-

³¹ Por. *Kaszubska Pielgrzymka. Śpiewnik*, red. J. Perszon, Puck 2002.

³² Por. *Kaszëbskô pielgrzymka...*, s. 15–16.

³³ Por. *XXV Jubileuszowa Kaszubska Pieszą Pielgrzymka Hel – Jasna Góra – Giewont. 25 lipca–20 sierpnia 2006*, Książeczka pamiątkowa wydana w rok po pielgrzymce, red. J. Perszon, Wejherowo 2007, s. 8.

³⁴ Por. tamże, s. 7.

szy cało z opresji, powrócił do swoich śmiechowskich włości i zapoczątkował proces powstawania miasta³⁵.

Już w 1643 r. przystąpił do budowy wotywnego kościoła, który został poświęcony rok później. Pierwsi zakonnicy – franciszkanie, przybyli do klasztoru na rok przed nadaniem miastu przywileju lokacyjnego przez Jana Kazimierza w 1650 r. Rok później stanął kościół klasztorny pw. św. Anny³⁶.

Jakub Wejher po uzyskaniu zgody na budowę Kalwarii podjął starania, by miejsce to jak najdokładniej odwzorowywało Świętą Drogę Jerozolimską. Przesłania, acz niepotwierdzone naukowo, mówią, iż wysłał mierniczego – geodetę, cystersa Roberta Werdena do Jerozolimy, by ustalił odległości między poszczególnymi stacjami. Mnich ten, wedle podania miał jeszcze przywieźć ziemię z Ziemi Świętej, która następnie miała być podsypana pod fundamenty każdej z kaplic³⁷. Świadczy to o idei kalwaryjskiej, również i tej w Wejherowie. Chodzi wtedy o pragnienie naśladowania Jezusa Chrystusa i Jego Męki, w procesjach, oraz dążenie do wznoszenia miejsc przypominających budowlę w Jerozolimie³⁸.

Prace budowlane rozpoczęto w 1649 r. Ostateczne ich zakończenie nastąpiło w 1666 r. Fundator – Jakub Wejher – nie doczekał końca tej inwestycji, zmarł w 1657 r., a kontynuację tego dzieła podjęli jego spadkobiercy³⁹.

Opiekę nad tym obiektem objęli ojcowie reformaci. Jako że zakonowi franciszkańskiemu nieodzownie towarzyszy kult maryjny głęboko związany z kultem Chrystusa Ukrzyżowanego, to Kalwaria Wejherowska od początku związana jest z Maryją⁴⁰.

Kult pasyjny związany z Kalwarią był przez wieki szkołą kultury duchowej i twardego, wytrwałego charakteru Kaszubów. Wyróżniająca się pobożność tego narodu oraz ich przywiązanie do Kościoła mają swoje korzenie właśnie w wejherowskim sanktuarium. Posługa kaznodziejska, sprawowana przez zakonników głównie w języku polskim, była dla wielu pokoleń źródłem nauki wiary i życia po katolicyku⁴¹.

Kalwaria Wejherowska to kompleks 26 kapliczek pięknie wkomponowanych i rozlokowanych na morenowych wzgórzach. Kalwaria wraz z zabudową miejską

³⁵ Por. W. Drzeżdżon, dz.cyt., s. 240. Por. także: J. Perszon, *Na Jastrą. Wielki Post i okres Wielkanocny w wejherowskim*, Luzino 1992, s. 48–49.

³⁶ Por. G.A. Kustos, *Kult Matki Bożej z Dzieciątkiem u stóp Kalwarii w kościele Franciszkanów w Wejherowie*, w: *Kult Matki Bożej...*, s. 56.

³⁷ Por. Perszon J., *Kalwaria Wejherowska jako sanktuarium i cel pielgrzymek na Kaszubach w kontekście kultury ludowej*, w: *Wejherowo. Dzieje, kultura, środowisko*, Materiały z konferencji naukowej, Wejherowo 28–29 V 1993 r., Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, red. nauk. J. Treder, Wejherowo 1993, s. 130.

³⁸ Por. tamże, s. 128–129.

³⁹ Por. J. Perszon, *Na Jastrą...*, s. 49.

⁴⁰ Por. S. Klein, *Franciszkanie w służbie Pani Wejherowskiej*, w: *Kult Matki Bożej...*, s. 147–148.

⁴¹ Por. J. Perszon, *Kalwaria Wejherowska jako sanktuarium i cel pielgrzymek na Kaszubach w kontekście kultury ludowej*, w: *Wejherowo. Dzieje...*, s. 131–132.

Wejherowa i zespołem pałacowo-parkowym tworzy wspólnie kompleks o dużych walorach krajobrazowo-przestrzennych⁴². Oba te elementy, natura i architektura, doskonale się harmonizują i wzajemnie uzupełniają.

Tak jak w Jerozolimie płynie tutaj rzeka Cedron, kiedyś nazywana Białą. Pątnicy wyrażają przekonanie o leczniczych właściwościach wody tego strumienia. Pielgrzymi gremialnie wchodzi do wody, odmywają twarz, chore lub bolące miejsca i rany. Woda ta, ponoć szczególnie pomaga na choroby oczu, wrzody i reumatyzm⁴³.

Kalwaria Wejherowska jest jednym z trzech najwybitniejszych tego rodzaju założeń w Polsce, obok Pakoskiej i oczywiście Zebrzydowskiej. Przez mieszkańców Polski północnej nazywana bywa również Świętymi Górami, czy też Kaszubską Jerozolimą, albo po prostu Górkami. Wzgórzom Kalwarii Wejherowskiej nadano biblijne nazwy: Góra Oliwna, Syjon, Golgota⁴⁴.

Pierwsze nabożeństwo na Kalwarii odbyło się 20 czerwca 1654 r. Od 1661 r. rozpoczęły się regularne pielgrzymki do Wejherowskiej Drogi Męki Pańskiej wiodące z Gdańska – Chełma. Forma pielgrzymki była dokładnie ustalona i zapisana w *Drodze do Nieba przez dobra męki Jezusowej*, czyli w modlitewniku Kalwarii Wejherowskiej, tzw. kalwaryjce, wydawanym przez ojców reformatorów od około 1717 r. W tej dwudniowej pielgrzymce pierwszego dnia przeważały nabożeństwa do Jezusa, a drugiego do Maryi⁴⁵.

Modlitewniki te wpływały na pobożność Kaszubów. Zawierają bogactwo litanii, modlitw, nabożeństw, przygotowań do sakramentów i pouczeń liturgicznych. Ta książeczka towarzyszyła niegdyś Kaszubom w kościele, w domu, na majówkach, podczas różańca czy w codziennym pacierzu. Z pewnością odegrały także dużą rolę w ocaleniu języka polskiego na tym terenie⁴⁶.

W 1678 r. papież Innocenty XI wydał specjalne *breve*, w którym zawarł wieczystą ważność uzyskiwanych na Kalwarii Wejherowskiej odpustów zupełnych. Wejherowo stało się duchową stolicą Kaszub i silnym ośrodkiem pielgrzymkowo-maryjnym⁴⁷. Już od ponad 300 lat Kalwaria przyciąga do miasta rzesze pątni-

⁴² Por. J. Perszon, *Na Jastrą...*, s. 48. Por. także: słowa ks. S. kard. Wyszyńskiego, jakie zanotował w swoich *Zapiskach* pod datą 20 kwietnia 1953 r., kiedy to nawiedzał Kalwarię Wejherowską: *Zwiedzamy kalwarię położoną w przepięknym lesie. Jest o wiele piękniejsza, niż Kalwaria w Wambierzycach na Śląsku czy w Pakosi*, cytat pochodzi z książeczki: S. Klein, *Ks. Stefan Kardynał Wyszyński na Kalwarii Wejherowskiej*, Wejherowo 1990, s. 5.

⁴³ Por. J. Perszon, *Kalwaria Wejherowska...*, s. 133. Por. także: J. Perszon, *Na Jastrą...*, s. 50–52.

⁴⁴ Por. J. Perszon, *Kalwaria Wejherowska...*, s. 129.

⁴⁵ Por. I. Pryczek, *Wejherowskie modlitewniki kalwaryjskie – uwagi o historii i języku*, w: *Wejherowo. Dzieje...*, s. 93–94.

⁴⁶ Por. J. Perszon, *Kalwaria Wejherowska jako sanktuarium i cel pielgrzymek na Kaszubach w kontekście kultury ludowej*, w: *Wejherowo. Dzieje...*, s. 134–135.

⁴⁷ Por. J. Walkusz, *Kalwaria Wejherowska pod zarządem duchowieństwa diecezjalnego*, w: *Kult Matki Bożej...*, s. 141–142.

ków, przyczyniając się do systematycznego rozwoju ruchu pielgrzymkowego. Co roku do Wejherowa przybywa około 60 samodzielnych pielgrzymek⁴⁸.

Aktualnie celebruje się tam pięć odpustów: Wniebowstąpienia Pańskiego, Trójcy Przenajświętszej, Uzdrawienia Chorych, Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i Podwyższenia Krzyża Świętego. Na pierwszy odpust Wniebowstąpienia Pańskiego przybywają głównie pielgrzymi z południowych i środkowych Kaszub. Uroczystości rozpoczynają się w piątek po południu wraz z przybyciem pierwszych pielgrzymek i trwają do niedzielnego popołudnia. Na drugi odpust kalwaryjski Trójcy Świętej, przybywają pielgrzymki m.in. z Pucka, Starzyna, Swarzewa, Władysławowa, Oksywia, Rumi, Redy, Kosakowa i prawie ze wszystkich gdyńskich parafii⁴⁹. Pozostałe trzy, to odpusty raczej lokalne, choć w ostatnich latach coraz większego znaczenia nabiera święto Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny 15 sierpnia. Odpust Uzdrawienia Chorych, obchodzony jest w pierwszą sobotę i niedzielę lipca. Główne uroczystości odbywają się na Kalwarii w niedzielę, przy Kaplicy Kajfasza. Suma odpustowa odprawiana jest w intencji licznie przybyłych ludzi chorych. Ten tytuł jest najczęściej nadawany Matce Bożej z Wejherowa⁵⁰. Odpust Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, obchodzony jest 14 i 15 sierpnia. Charakteryzuje się wieczornym przemarszem procesji z zapalonymi świecami i przezroczystą trumienką, w której ułożona jest figura zmarłej Matki Bożej, z kaplicy „Domek Matki Bożej” do kaplicy „Grób Matki Bożej”. Przeżycie jest wielkie, gdy wijący się w ciemnościach, wśród wzgórz i dolin, płonący świecami wąż wiernych pokonuje trasę między tymi kaplicami. Odpust Podwyższenia Krzyża Świętego to trzeci lokalny odpust w drugą sobotę i niedzielę września, połączony z rozpoczęciem roku szkolnego⁵¹.

W okresie Wielkiego Postu, w każdy piątek na Kalwarii Wejherowskiej odprawiane jest nabożeństwo Drogi Krzyżowej. Rozpoczyna się o godz. 16⁰⁰ wyjściem z kościoła klasztornej procesją do Kaplicy Piłata. Na czele procesji idą krzyż i chorągwie kalwaryjskie, a za nimi kilka tysięcy wiernych⁵².

Wejherowska Jerozolima miała i ma ogromne znaczenie dla religijności zarówno Kaszub, jak i całego Pomorza. Jest dla nich takim miejscem, jak Kalwaria Zebrzydowska dla mieszkańców południowej Polski. O tym, że jest bardzo cenną na północy, świadczy nie tylko mnogość łask płynących na wiernych w tym miejscu, wyrażona przede wszystkim w wotach dziękczynnych. Ale także między innymi fakt, iż autor pracy na temat *Religijności w specyficie regionalnej kultury* – Wojciech Świątkiewicz, poddając badaniu sferę pielgrzymek i odpustów u archidiecezjan gdańskich, szczegółowo przygląda się trzem ośrodkom pielgrzymko-

⁴⁸ Por. J. Perszon, *Na Jastrą...*, s. 49.

⁴⁹ Por. W. Drzeżdżon, dz.cyt., s. 240.

⁵⁰ Por. J. Borzyszkowski, *Wejherowo a sanktuaria Pomorza – dawniej a dziś, w: Wejherowo. Dzieje...*, s. 124.

⁵¹ Por. J. Perszon, *Kalwaria Wejherowska...*, s. 133.

⁵² Por. J. Perszon, *Na Jastrą...*, s. 10–11.

wym. A mianowicie jako najważniejsze uważa Jasną Górę, Licheń i odpust parafialny właśnie w Kalwarii Wejherowskiej⁵³.

Trzeba przybliżyć jeszcze jeden oryginalny zwyczaj, charakterystyczny dla pielgrzymek odbywających się na terenie Kaszub. Pielgrzymi, przybywając na odpust do Wejherowa, Sianowa, czy Swarzewa, przynoszą ze sobą, oprócz chorągwi i sztandarów, feretrony⁵⁴. Feretrony niesione są przez cztery osoby, kobiety lub mężczyźni, ubranych w strój odświętny lub w stroje kaszubskie⁵⁵. Niesione obrazy podczas powitań i pożegnań – na przykład przed kościołami, kapliczkami bądź przydrożnymi krzyżami – kłaniają się, wykonują osobliwego salutu. Jest to zwyczaj unikatowy w Polsce.

KASZĘBSKŌ PASJŌ

Z Wejherowem wiąże się również ważne wydarzenie, z którego wielu Kaszubów jest bardzo dumnych. Właśnie tam w 2002 r. swoją premierę miała *Pierszŏ Kaszëbskŏ Pasjŏ*.

Na szczególną uwagę zasługuje przybliżenie tematu pasji. ‘Pasja’ – słowo to wywodzi się z łacińskiego *passio*. Oznacza cierpienie, ale również głęboką transcendentną miłość. Opisuje bolesne, lecz ostatecznie zbawienne wydarzenia z ostatnich 12 godzin życia Jezusa Chrystusa, które przedstawione są w czterech niezależnych relacjach ewangelicznych, a których dziedzictwo znalazło odbicie w ostatnich dwóch tysiącleciach⁵⁶.

⁵³ Por. *Postawy społeczno-religijne archidiecezjan gdańskich*, pr. zbior. pod red. W. Zdankiewicza, T. Zembrzuskiego, Warszawa 2003, s. 111–114.

⁵⁴ Feretron jest to przenośny, obustronny obraz w ozdobnych ramach, służący w Kościele katolickim do obnoszenia podczas procesji. Por. „**Feretron** – rel. przenośny ołtarzyk, statua lub obraz noszony na drążkach w czasie procesji”, *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2002, s. 332.

⁵⁵ Feretron (obraz) niosą cztery osoby tej samej płci, nazywane obraźnikami i obraźnikami. Zazwyczaj dobierają się według zbliżonego wzrostu, tak aby móc bezbłędnie wykonywać salut. W czasie pielgrzymki do sanktuarium zazwyczaj ubrani są w stroje pątnicze, natomiast na same uroczystości odpustowe jak w drodze powrotnej odziani są w odświętne stroje galowe (np. mężczyźni w garniturach) lub mają na sobie regionalne stroje ludowe (w strojach kaszubskich najczęściej są dziewczęta). Obrażnikami/obraźnikami mogą być panny i kawalerowie. W momencie, gdy któryś z nich wstępuje w związek małżeński następuje przekazanie funkcji innej osobie. Oczywiście można też i z innych powodów zrezygnować z tej funkcji. Dodatkowo istnieje taki zwyczaj, że jeśli zamążpójście następuje w niedalekiej przyszłości od rezygnacji z noszenia feretronu, to pozostali obraźnicy/obraźnice przychodzą wraz z feretronem i czynnie uczestniczą w uroczystości zaślubin nowożeńców.

⁵⁶ „**Pasja** – (łac. *passio* ‘cierpienie’, ‘męka’ od łac. *pati, passus* ‘cierpieć’), *Szkolny słownik wyrazów obcych*, Wrocław 2002, s. 430.

Ale także: „**Pasja** – *ikon.* cykl scen przedstawiających mękę Chrystusa (od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania), *Encyklopedia popularna PWN*, Warszawa 1996, s. 622.

Potężna symbolika otaczająca Pasję od zawsze inspirowała wyobraźnię artystów, stając się głębokim i trwałym czynnikiem wpływającym na malarstwo, muzykę, sztukę, a także na powstające w ostatnim stuleciu filmy.

W czasie, kiedy religijność ludzi słabnie, a postępuje proces prywatyzacji religii, w czasie sekularyzacji, kiedy człowiek próbuje wszystko porządkować, wyjaśniać naukowo, a zatraca potrzebę modlitwy i pokuty, czyli zanika między innymi fundament pasyjnej pobożności bardzo ważna jest twórczość, ciągle zasila nie kultury, która musi być żywa⁵⁷.

Można by się oczywiście zastanawiać i polemizować czy Kaszubska Pasja jest na pewno przejawem pobożności ludowej? Czy też raczej wyrazem pobożności ludu, co wszak nie jest tym samym, w odniesieniu do cytowanych już słów Jana Pawła II. Za tym drugim określeniem przemawiałoby twierdzenie, iż instytucjonalne formy religijności, do których utwór niewątpliwie należy, są w pewnym sensie 'narzucone' ludowi i tak rozumiane nie są ludowe. Jednak za określeniem Kaszubskiej Pasji wyrazem pobożności ludowej przemawia istotna rola, jaką spełniło i co roku nadal spełnia samo wykonanie, jak i również ogromny trud włożony w przygotowanie w ogóle pasji. Jak pisze Papież Polak, ludowa pobożność „sprzyja rozwojowi wiary ludu, będąc jej naturalnym wyrazem, a także usposabia do celebracji świętych misterii”⁵⁸. I wcześniej: „Pobożność ta jest wyrazem wiary, która skupia w sobie elementy kultury określonego środowiska i uzewnętrznia oraz w sposób żywy i skuteczny pobudza wrażliwość uczestników”⁵⁹. Taką rolę z pewnością doskonale spełnia *Pierszô Kaszëbskô Pasjô*. Ale nie tylko to, jest również donośnym odzewem na zanik pobożności pasyjnej i w ogóle pobożności, zwłaszcza u młodych ludzi. Jest również wyrazem szczególnego uznania i przywiązania Kaszubów do Kalwarii Wejherowskiej, wystarczy zwrócić uwagę na mnogość obchodzonych tam w ciągu roku odpustów.

Pierwsza Kaszubska Pasja powstała, jak już wspomnieliśmy, w 2002 r. Jest to utwór wokalny z elementami gry scenicznej na chór i solistów a'capella, napisana i wykonywana w języku kaszubskim. Oparta jest na fragmencie Męki Pańskiej z Ewangelii wg św. Marka, przetłumaczonej z greki na język kaszubski przez o. Adama Ryszarda Sikorę OFM.

Pierwsze wykonanie *Pasji* nastąpiło w 2002 r. w kościele przyklasztornym Ojców Franciszkanów w Wejherowie. Wykonał ją Chór Zjednoczony Powiatu Wejherowskiego. W jego skład weszły: chór męski „Harmonia” z Wejherowa oraz chóry mieszane: „Pięciolinia” z Linii i „Lutnia” z Luzina. Dyrygował, a tak-

I wreszcie: „**Pasja** – muz. utwór religijny na głosy solowe, chór, orkiestrę, szczególnie popularny w XVI–XVIII w., opartym na tekście zaczerpniętym z ewangelicznego opisu męki Chrystusa”, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1996, s. 724.

⁵⁷ Por. J. Borzyszkowski, dz.cyt., s. 131–136.

⁵⁸ Por. *Przesłanie Ojca Świętego...*, 4. Por. także: P. Stanicki, *Pobożność ludowa ludności kaszubskiej w świetle literatury współczesnej*, Warszawa–Łódź 2007, s. 5–7.

⁵⁹ Por. *Przesłanie Ojca Świętego...*, 4.

że wykonywał partię solową Ewangelisty, autor *Pasji* – Tomasz Fopke. Pozostałymi solistami byli: Piotr – Eugeniusz Pryczkowski, Arcykapłan i Przewodnik Chóru – Ryszard Lorek, Judasz – Wojciech Rybakowski, Piłat – Mirosław Lademann i Jezus – Piotr Kapczyński. Premiera *Pierszô Kaszëbskô Pasjô* spotkała się z „belnym” – bardzo dobrym – przyjęciem.

W 2003 r. tournée z *Pasją* to 8 koncertów. Patronat przyjął prezes Zarządu Głównego Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego i przewodniczący Sejmiku Województwa Pomorskiego – prof. Brunon Synak oraz o. dr Adam Ryszard Sikora OFM – prowincjał Polskiej Prowincji pw. św. Franciszka z Asyżu Zakonu Braci Franciszkanów Mniejszych. Dzięki przychylności samorządów kaszubskich wydane zostały na płycie CD nuty i nagranie *Pasji*⁶⁰. Skład wykonawczy powiększył się o chór z Redy i grono dodatkowych solistów.

Trud włożony w przygotowanie *Pierwszej Kaszubskiej Pasji*, pierwsze tłumaczenia tekstu Ewangelii, później skomponowanie muzyki i wreszcie niezliczone godziny prób chórów, to kolejny przykład pobożności Kaszubów.

POBOŻNOŚĆ LUDOWA – DZIEDZICTWO KULTUROWE KASZUBÓW

Na Kaszubach widoczne są wszystkie autentyczne formy pobożności ludowej, jakie wymienia *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, które Kościół jak najbardziej popiera⁶¹. I co najważniejsze są one żywe w kaszubskiej codzienności.

Pobożność kaszubska ma też swoje odrębne cechy, wyróżniające Kaszubów na tle innych regionów Polski. Jak chociażby specyfika pielgrzymek odbywających się na terenie Kaszub. Jedyne w swoim rodzaju i niespotykane w innej części kraju salutowanie, a raczej kłanianie się, feretronami. Ta oryginalność pielgrzymek jest wynikiem także nadmorskiego położenia Kaszub. Nie można przecież zapomnieć o bezprecedensowych pielgrzymkach kutrami rybackimi.

Tak liczne pielgrzymki, w których uczestniczy nieraz kilka, bądź nawet kilkanaście tysięcy wiernych, jak na odpustach w Sianowie czy w Swarzewie, są wspaniałym obrazem pobożności ludu kaszubskiego. Mnogość sanktuariów jest dowodem na gruntowne zakorzenienie w kulturze Kaszub bardzo głębokiej wiary w Chrystusa i niesłychaną cześć oddawaną Matce Bożej.

Nieodderwanie rozwój pobożności ludności kaszubskiej połączony jest z rozwojem dziedzictwa kulturowego. Publikacje w języku kaszubskim to przecież między innymi teksty Pisma Świętego. Tekst *Pierszô Kaszëbskô Pasjô*, przedstawiający fragment Ewangelii, wprowadza słuchacza w refleksje nad śmiercią

⁶⁰ Por. T. Fópka, *Pierszô Kaszëbskô Pasjô. Słowa Ewangelii pg Sw. Marka (dol. z grezi): ò. Adam Ryszard Sykora OFM*, Gdynia 2003.

⁶¹ Por. KKKK 353.

Chrystusa, a także nawiązuje do kultu pasyjnego, tak bardzo pielęgnowanego szczególnie na Ziemi Wejherowskiej⁶².

Ta widoczna troska o podtrzymanie i naśladowanie tradycji przodków, by wciąż ożywiać kulturę kaszubską, jest bardzo ważna. Religia bowiem jest duszą kultury. Dlatego tak istotne jest dla pobożności ludowej bronienie dziedzictwa kulturowego poprzednich pokoleń – związane ściśle z odkrywaniem własnej tożsamości⁶³.

Niepokojące jest w dzisiejszych czasach zjawisko zanikania życia wspólnotowego, słabnie również poczucie wspólnoty. Ważne jest, aby nie pozostawać biernym, by zachowywać postawę aktywną, szerzyć kulturę, wzbogacając ją o nową twórczość. Chlubą Kaszubów są takie dzieła jak wspomniana *Pierszô Kaszëbskô Pasjô*.

Żeby młode pokolenie nie zatraciło swej tożsamości kaszubskiej, aby zachęcić młodych ludzi do zachowywania tradycji przodków i odrębności narodowej, potrzebne są sprawy wielkie, które zaangażują i pochłoną dziedziców kultury kaszubskiej, jak 27-dniowe rekolekcje w drodze na XXV Jubileuszowej Kaszubskiej Pieszej Pielgrzymce Hel – Jasna Góra – Giewont⁶⁴.

Zaprezentowane liczne formy pobożności ludowej ludności kaszubskiej wskazują, iż pobożność jest jednym z głównych nurtów, które ożywiają życie społeczne i kulturę Kaszub.

WYKAZ SKRÓTÓW

- DOPLL – Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii
- KKBDS – Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów
- KKK – Katechizm Kościoła Katolickiego
- KKKK – Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego
- KL – Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, Sobór Watykański II (4 grudnia 1963)
- VQA – Jan Paweł II, List apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji soborowej o świętej liturgii *Vicesimus quintus annus* (4 grudnia 1988)

⁶² Por. E. Pryczkowski, *Bòże pòmągôj...*, s. 181–182.

⁶³ Por. *Wejherowo. Dzieje...*, Referat J. Perszona, *Kalwaria Wejherowska jako sanktuarium i cel pielgrzymek na Kaszubach w kontekście kultury ludowej*, s. 135–136.

⁶⁴ Por. *XXV Jubileuszowa Kaszubska Piesza Pielgrzymka Hel – Jasna Góra – Giewont. 25 lipca–20 sierpnia 2006*, Książeczka pamiątkowa wydana w rok po pielgrzymce, red. J. Perszon, Wejherowo 2007.

SOCIAL FORMS OF FOLK PIETY IN KASHUBIA

Summary

This article aims at penetrating analysis of the folk piety of Kashubian population, on the ground of social practices. In this sphere we observe a very rich and specific religiousness of Kashubians. This research specifies group forms of folk piety in a wider range. A celebration of liturgical year in Kashubia, related rituals and habits. It presents pilgrimage movement on the land of Kashubia. Moreover, it describes Wejherowska Calvary, the second biggest in Poland, and other sanctuaries important to this region.

Słowa kluczowe: pobożność ludowa, religijność ludowa, Kaszuby, Kalwaria Wejherowska